

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Виговська Т.В.,

доцент кафедри філософії та політології

Хмельницький інститут регіонального

управління та права,

кандидат біологічних наук, доцент

МЕДИКО-ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДЕПОПУЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ ТА НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ

В умовах різкого погіршення демографічної ситуації, зниження життєвого рівня переважної більшості населення, невирішеності екологічних проблем, різкого зниження репродуктивного здоров'я нації на особливу увагу заслуговують, на нашу думку, шляхи протидії ввищам депопуляції в Україні.

Першим кроком в цьому напрямку має стати **всесторонній аналіз динаміки демографічної ситуації в Україні та визначення позитивної динаміки демографічних показників у найближчі 5 років одним із основних пріоритетів державної політики.**

Проблеми здоров'я населення та пов'язані із ними негативні демографічні процеси відображені в роботах багатьох авторів, а саме: В.А. Борисова (1983), Я.І. Звиняцьковського та співавторів (1991), М.І. Омелянця та співавторів (1996), А. Горової (2000) [2].

Україна – держава, що має вигідне географічне положення, сприятливі природно-кліматичні умови, чудові чорноземні ґрунти та інші природні ресурси, і це вигідно вирізняє нашу країну серед інших держав. Але саме ці особливості разом із значними трудовими ресурсами спричинили надмірну експлуатацію природно-ресурсного потенціалу України, що призвело до стану екологічної і демографічної кризи в державі.

Вже на початку 90-х років загальний коефіцієнт народжуваності в Україні впав до рівня 12,1 на 1000 населення, а рівень смертності зріс до 12,9 на 1000 населення (рис. 1). Лише за 10 років з 1980 по 1990 роки показник приросту населення знизився майже у 6 разів, а у 1991 році став негативним [6], тобто розпочалися процеси депопуляції в Україні, які продовжували наростати і призвели до падіння кількості населення країни станом на 5 грудня 2001 року до 48 415, 5 тисяч чоловік [10].

Аналізуючи причини і можливі наслідки такої критичної демографічної ситуації, можна виділити низку аспектів даної проблеми, кожен з яких так чи інакше стосується національної безпеки держави, її соціально-економічної і екологічної стабільності. Серед них медико-екологічні аспекти, на думку автора, є визначальними, так як надається значення не лише кількісним показникам населення, але й якісним показникам.

В ситуації, коли частка екологічно чистих територій нині становить всього 7% загальної земельної площі держави, а умовно чистих територій – близько 8%, стає зрозуміло динаміка захворюваності населення в Україні у 1990–2000 роках. Загальний рівень захворюваності за цей період зріс на 9%, а щорічно цей показник збільшувався в середньому на 0,7%. Частота хвороб, тією чи іншою мірою пов'язаних із забрудненням довкілля, зниженням імунітету, стресами, недостатнім та неповноцінним харчуванням тощо, зростала значно швидше. Так, частота хвороб крові та кровотворних органів зросла на 120%, хвороб системи кровообігу – на 110% і т. д. (див. табл.1).

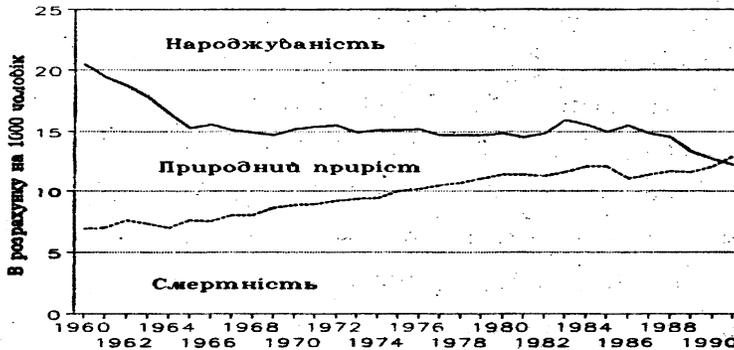

Рис. 1. Коефіцієнти народжуваності, смертності і природного приросту населення України.

Таблиця 1

Захворюваність населення України у 1990-2000 рр.

Хвороби	Захворюваність за роками (вперше виявлені на 100000 осіб)		
	1990 р.	2000 р.	
	Кількість	Кількість	% до 1990 р.
Інфекційні та паразитарні	2582	2903	112
Новоутворення	601	773	129
Ендокринної системи, розлади травлення, порушення обміну речовин та імунітету	594	1205	200
Крові та кровотворних органів	221	497	220
Психічні розлади	514	492	96
Нервової системи та органів чуття	5112	6949	136
Системи кровообігу	2225	4727	210
Органів дихання	32962	29601	90
Органів травлення	2303	2890	125
Сечостатевої системи	2370	3920	165
Шкіри та підшкірної клітковини	3483	4036	116
Кістково-м'язевої системи	2661	3177	119
Усі хвороби	6235	67678	109

Залежність показників захворюваності від екологічних показників демонструють рис.2 та 3.

Як видно з рис.2, зниження обсягів надходження шкідливих речовин в атмосферне повітря від промислових підприємств та транспорту позитивно позначилося на показниках захворюваності органів дихання. З 1990 по 2000 роки забрудненість атмосферного повітря України зменшилась на 28%, а захворюваність на хвороби органів дихання – на 10%.

Як видно з рис.3, з 1990 по 2000 роки рівень забруднення атмосферного повітря в Україні бенз(а)піреном знизився удвічі, а захворюваність населення на рак органів дихання – на 15,8%.

Таким чином, **планомірне здійснення раціональної екологічної політики Україною має стати одним із ключових моментів стабілізації демографічних показників держави.**

Важливим аспектом діяльності в галузі охорони здоров'я є моніторинг стану здоров'я дітей та підлітків (до 18 років), які безпосередньо або опосередковано зазнали впливу радіаційного та інших факторів внаслідок аварії на ЧАЕС. Кількість дітей, що перебуває під постійним медичним наглядом становить 529189 (20,3 % від загальної кількості постраждалих). З року в рік зменшується кількість дітей, визначених здоровими за результатами щорічних медичних оглядів. Так, у 1987 році під час спецдиспансеризації здоровими були визнані 59,3 % дітей цього контингенту, у 1993 році цей відсоток становив 31,3, а у 2000 році їх було близько 23,9 % [8].

За час після аварії загальна захворюваність дітей зросла у 2,8 рази і становила у 2000 році 2207,4 випадки на 1000 постраждалих дітей. Приріст захворюваності відбувся за рахунок хвороб нервової системи (у 5,9 рази), сечостатевої системи (у 6,9 рази), хвороб шкіри та підшкірної клітковини (у 3,7 рази). Як відзначають спеціалісти, поширення хвороб нервової системи серед дітей набуває лавиноподібної тенденції. Тільки за 5 років, з 1995 по 2000 рік, їх кількість зросла на 35 % [8].

Хоча з 1987 по 1993 роки показники вперше виявлених вад розвитку у дітей зросли у 8 разів, в останні роки спостерігається їх стабілізація (5,2-5,5 на 1 тис. постраждалих дітей), що на 24 % нижче показників 1993 р. Це пов'язано не стільки із зменшенням впливу тератогенних факторів, скільки із збільшенням обсягів ультразвукової діагностики вагітних жінок та перериванням вагітності з патологією.

Таким чином, значна кількість дітей та підлітків, що постраждали внаслідок техногенної аварії у ХХ столітті, вже мають ті чи інші захворювання, **і це може надалі вплинути на їх репродуктивну поведінку та її наслідки.**

Основним глобальним показником, який застосовується для оцінки здоров'я, є очікувана тривалість життя. Згідно із завданням політики "Здоров'я для всіх" до 2000 р. цей показник у країнах Європи повинен був становити не менше 75 років. У 1992 р. Україна за цим показником (69 років) знаходилась на 34 місці серед країн Європи та відрізнялась від найбільш благополучних країн на 9-10 років (Іспанія – 78,8 років, Швеція – 78,3 років). Надалі цей показник в Україні погіршувався, що демонструє табл. 2.

Таблиця 2

Очікувана тривалість життя за місцем проживання у 1958–2000 роках

Роки	Місто		Село		Всього	
	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч
1958–59	73	66	72	66	73	66
1978–79	74	65	74	64	74	65
1988–89	75	67	75	65	75	66
1991–92	74	65	74	63	74	64
1992–93	74	64	73	62	74	64
1993–94	73	63	73	62	73	64
1994–95	73	62	73	61	73	62
1995–96	73	62	73	61	73	61
1996–97	73	62	73	61	73	62
1997–98	74	63	73	62	74	63
1998–99	74	63	74	62	74	63
1999–00	74	63	73	62	74	62

Узагальнюючи, варто скористатись результатами аналізу "інтегрального" здоров'я населення України (рис.4, 5), який проведено під керівництвом проф. А.Горової у 1996–1999 рр. на основі

медико-статистичних даних поширеності 16 класів захворювань дитячого та дорослого населення з урахуванням даних про порушення на генетичному рівні [7]. Висновок невтішний. Якщо в 1996 р. “критичний стан здоров’я був лише в одній області – Черкаській, то у 1999 р. вже чотири області – Черкаська, Вінницька, Волинська та Чернігівська – мали таку ж оцінку.

При цьому, низка досліджень, проведених у РНГЦ та інших науково-дослідних установах, свідчать про те, що оздоровлення навколишнього середовища є найважливішим чинником поліпшення стану здоров’я населення України [3].

Хмельниччина, на жаль, не є винятком у динаміці демографічних процесів.

Відхилення від стандартів якості питної води, наявність у повітряному басейні забруднюючих речовин могли певною мірою впливати на стан здоров’я населення області, чисельність якого продовжує скорочуватись [11].

Загальна кількість наявного населення Хмельницької області станом на 5 грудня 2001 року за уточненими даними Всеукраїнського перепису населення становила 1430,8 тисяч осіб. Щільність населення області становила 69 осіб на 1 км².

Динаміка народжуваності та смертності в Хмельницькій області наведена в табл. 3 [12].

Таблиця 3

Кількість народжених, померлих та природний приріст населення

Показники	1985	1990	1995	1999	2000	2001
Кількість народжених, всього	22224	19610	16389	12883	12359	12005
у міських поселеннях	12374	11404	8599	6428	6216	6198
у сільській місцевості	9850	8206	7790	6455	6143	5807
Кількість померлих, всього	20745	20553	23592	22441	22591	23095
у міських поселеннях	5374	6008	7619	7447	7564	8096
у сільській місцевості	15371	14545	15973	14994	15027	14999
Природний приріст населення, всього	1479	-943	-7203	-9558	-10232	-11090
у міських поселеннях	7000	5396	980	-1019	-1348	-1898
у сільській місцевості	-5521	-6339	-8183	-8539	-8884	-9192

Виходячи із даних про демографічну ситуацію в Україні, наведених на карті “Медико-демографічні проблеми” [1], робимо висновок, що рівень смертності на Хмельниччині вище середнього і високий. Причина такого явища стає зрозумілою, якщо прослідкувати рівень захворюваності населення. Так, за 2001 рік у області зареєстровано 2199592 випадки захворювань. З них дорослого населення – 1650189 випадків (77,8%), 431126 (20,3 %) – дітей, 118277 (5,6 %) – підлітків. Як і в попередні роки, серед захворювань домінували хвороби системи кровообігу – 594015, органів дихання – 452205, ендокринної системи – 119029 випадків. Збільшилось число захворювань на новоутворення – 39002, хвороб крові та кровотворних органів – 32643 випадки.

Вважаємо, що для покращання екологічної і демографічної ситуації в регіоні необхідно пліч-о-пліч працювати державним екологічним службам, громадськості і медикам Хмельниччини.

Таким чином, у нинішній складній соціально-економічній ситуації в Україні подальше поглиблення демографічної кризи може загрожувати національній безпеці держави, що не може не турбувати її національно свідомих громадян. Тому, на нашу думку, необхідно:

- *терміново переходити до реалізації вже прийнятих національних програм по покращанню стану здоров’я населення та зростанню його репродуктивного потенціалу.*

При цьому особливу увагу варто звернути на недопустимість лише 5% фінансування державних програм за рахунок держави і переадресування основного фінансування на місцевий рівень;

- організувати і провести широкомасштабне соціологічне вивчення умов, за яких можливе зростання народжуваності в Україні;
- в найкоротші терміни розробити національну концепцію демографічного розвитку України та забезпечити її реалізацію.

Література

1. Барановський В.А. Україна. Медико-демографічні проблеми. – К.: ВЕЛ, 2002.
2. Борисов В.А. Рождаемость в СССР: тенденции и проблемы // Рождаемость: известное и неизвестное. – М.: Финансы и статистика, 1983. – С. 18–29.
3. Звизняцьковський Я.І., Стоян О.П., Бердик О.В. Стан здоров'я населення як показник якості навколишнього середовища. – К.: Здоров'я, 1991. – С. 85–88.
4. Екологічні аспекти здоров'я дітей. Пренатальна діагностика. – Рівне: Вертекс, 1997.
5. Жінки та чоловіки в Україні. – К.: Державний комітет статистики України, 2001.
6. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні. – К.: Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, 1992.
7. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 1999 році. – К.: Міністерство екології та природних ресурсів України, 2000.
8. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2000 році. – К.: Міністерство екології та природних ресурсів України, 2001.
9. Рекомендації по формуванню демографічної політики на територіях України, забруднених радіоактивними викидами Чорнобильської атомної електростанції / М.І. Омелянець, М.В. Гунько, Н.Ф. Дубова та ін. – К.: Медекод УкрРНВФ “Медицина – Екологія”, 1996. – 18 с.
10. Солоненко І., Піщиков В., Вітренко Ю. Державна політика та стратегія в галузі охорони здоров'я в Україні // Програма “Україна – 2010”. – К.: УАДУ, 1999.
11. Статистичний щорічник України за 2001. – К.: Державний комітет статистики України, 2002.
12. Стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2001 році. – Хмельницький: Державне управління екології та природних ресурсів у Хмельницькій області, 2002.
13. Хмельниччина. Статистичний щорічник за 2001 рік. – Хмельницький: Хмельницьке обласне управління статистики, 2002.

Стаття рекомендована до друку кафедрою філософії та політології
Хмельницького інституту регіонального управління та права
(протокол № 10 від 15.05.2003 року).

